

Irländarna i Amerika

Fil dr Alf Åberg skildrar i denna artikel irländarnas öden i Amerika. Under senare hälften av 1800-talet emigrerade nära 25 miljoner européer till Amerika. Av dessa utgjorde irländarna en femtedel. De kom fattiga och okunniga till det nya landet och medförde endast en stark katolsk tro och en djupt grundad antibrittisk inställning. Genom sin sammanhållning blev de dock snart en maktfaktor på skilda områden. Den katolska kyrkan i USA växte sig stark som en "irländsk fattigmanskyrka". Irländarna bidrog verksamt till att grunda den amerikanska fackföreningsrörelsen, och en rad färgstarka irländare har satt sin prägel på storstädernas politiska liv. Bland de irländska amerikanerna nämns många stora namn, sådana som Henry Ford, Francis Spellman, Eugene O'Neill och John F. Kennedy.

Irland är utvandrarnas framför andra. Det finns inte något land, dit inte deras präster, nunnor och munkar har nått, och knappast något slagfält i nyare tid, där inte irländska legosoldater varit med. "Vi sådde vår säd över jorden, medan vi själva förblödde", säger Louis d'Alton i sin pjäs om Irland "This other Eden". Det är tragiskt men sant. På 1830-talet bodde åtta miljoner människor på Irland. Nu har antalet sjunkit till något över fyra miljoner.

Irländarna hade goda skäl att utvandra. Under 1600-talet hade engelsmännen gjort sig till herrar över deras land. De fördrev befolkningen från norra Irland och koloniserade Ulsterområdet med sitt eget folk, hårdföra presbyterianska bönder från de skotska lågländerna. Resten av landet övertogs av engelska protestantiska godsägare, som gjorde de besegrade irländarna till sina arrendatorer och lantarbetare.

Situationen komplicerades av att irländarna var katoliker. Genom en serie vidunderliga lagar stämplades alla katoliker på Irland som parias. De fick inte inneha ämbeten, inte vara förmyndare eller lärare. De fick inte heller besitta någon egendom, och deras barn fick inte någon undervisning. Om barnen ville gå i skola, måste de först bli protestanter. Om en protestant gifte sig med en katolik, drabbades han av samma öde.

År 1827 lyckades irländarna tilltvinga sig religionsfrihet, men samtidigt förvärrades den ekonomiska situatio-

nen. Irland betraktades som en engelsk koloni. Några industrier var inte tillåtna på ön. Irlands enda uppgift var att förse de engelska industristäderna med slaktkött och arbetare. Befolkningen, som var ohyggligt fattig, livnärde sig till stor del på potatis. Flera gånger hade potatisskördarna slagit fel och landet drabbats av hungersnöd.

”Stora Hungern”

Den verkliga katastrofen inträffade åren 1845—1847, då missväxten drev människorna bort från byarna och mer än en miljon irländare dog av hunger och sjukdomar i svältens spår. Den Stora Hungern öppnade vägen för emigrationen. Under dessa år begav sig närmare en miljon människor till Förenta Staterna och Kanada. De steg i land sjuka och utblottade och med ett djupt hat mot England, som de ansåg ansvarigt för de hemska förhållandena på deras ö.

Många emigranter var i så dåligt skick att de dog på fartygen eller i karantänstationerna. En del av Kanadarensenärerna förlades i karantän på Grosse Isle i St. Lawrencefloden. På denna vackra ö finns en minnessten rest över de 5 294 personer, som ”på flykt från pest och hunger på Irland år 1847 endast fann en grav i Amerika”. Bland dem som dog och begravdes på Grosse Isle var hustrun till John Ford, en småbrukare från grevskapet Cork. Själv lyckades han överleva och begav sig över de stora sjöarna till Detroit, där

han tog upp en gård i ödemarken. Han blev farfar till Henry Ford, grundaren av den moderna bilindustrin.

I motsats till invandrarna från de nordiska länderna stannade de flesta irländarna i de stora städerna i östra Amerika. De hade varken pengar eller utbildning att ta upp någon större gård. Det gjordes helhjärtade ansträngningar från privata välfärdsföretag att locka de nyanlända irländarna västerut, men männen från den gröna ön avskydde de stora vidderna, där det var långt till grannar, kyrkor och pubar. De föredrog att leva tillsammans.

I städerna tog irländarna alla slags okvalificerade arbeten. De blev sjöare, dikesgravare och diversearbetare, och deras hustrur och döttrar tog tjänst i borgarhemmen eller arbetade i de nya textilfabrikerna.

Min mormorsmor Julia Bowe och hennes syster, som var bondbarn från grevskapet Kilkenny, var de enda överlevande i sin familj och räddades till livet av amerikanska nunnor. De fördes över till New York, där Julia fick arbete i en paraplyfabrik. Sexton år gammal gifte hon sig med en svensk sjökapten och hamnade i tidernas fullbordan i Höganäs. Hon lärde sig aldrig svenska och förblev katolik hela sitt liv. Hon läste sin Holy Bible och bad varje morgon och kväll en bön, en slags rutinbesvärjelse ur djupen, som min mor kom ihåg: ”God bless all men, all people, but the English.”

Billig arbetskraft

Irländarna blev kroppsarbetarna framför andra. De nya trafiklederna i Amerika byggdes med billig irländsk arbetskraft. De grävde Erie kanal, som förerade New York med de stora sjöarna, och byggde under fruktansvärda sociala missförhållanden, dryckenskap, bråk och upplopp andra kanaler i Massachusetts, New Jersey, Pennsylvania och Maryland.

Men kanalerna blev snart omoderna, och i stället övergick man till att bygga järnvägar. 30 000 miles av järnvägar sträcktes ut i det inre av landet, och irländarna svarade för den största prestationen. De arbetade för låga löner och levde i smuts och oordning. Deras arbetsgivare var slavdrivare, och många olyckor inträffade. Irländska tidningar berättar om arbetare som krossades under hopstörtade vägbankar, överkördes av tåg eller sprängdes till döds av för tidigt exploderande krutladdningar. Deras minne lever i ett gammalt ordstäv: "Under varje sliper ligger en irländare begravd."

När järnvägarna byggdes ut mot Stilla Havet var irländarna också med. De arbetade med vapen i hand för att slå tillbaka anfall från indianerna. Whiskyn var billig, och folktraditionen minns dessa män, som borrade, slogs och söp. Det är om irländarna vid Union Pacific som en av de amerikanska folkvisorna handlar: "Poor Paddy. He works on the Railroad".

I storstäderna höll irländarna till i slummen med negrer som närmaste grannar. Det var inte ovanligt att de bodde tio och fler i varje rum. I Boston, berättar Cecil Woodham-Smith i sin bok "The great Hunger", höll irländarna till i källare. De bodde som kreatur, barn och vuxna hoppackade i ett enda rum, konstaterade hälsovårdskommittén i staden. I Boston dog på 1840-talet 60 procent av alla irländska barn före fem års ålder — "det är den värsta dödlighet världen någonsin har skådat", skrev en läkare. Ändå var livet i New York ännu mer barbariskt för invandrarna.

Fattiga och okunniga

Irländarna var fattigast bland alla invandrare. Ännu år 1906 hade de i New York flera tiggare och fattighjon än italienarna, och också bland luffarna på landsvägarna var irländarna i majoritet. Tuberkulosen härjade svårt i fattigkvarteren. Också kriminaliteten var hög bland dem. Tidningarna i New York och Chicago kunde berätta att invandrarna "från den mjuka, gröna ön Erin" svarade för dubbelt så många arresteringar som de infödda amerikanerna. Fylleri och slagsmål var de vanligaste brotten.

Irländarna var också de okunnigaste av alla immigranter. Många kunde varken läsa eller skriva. De hade kommit direkt från landsbygden och talade gaeliska sinsemellan. Man drev med dem på teatrarna och i tidningspressen. Paddy

blev en skämtfigur, en suput och slagskämpe, och de irländska hembiträderna framställdes som enfaldiga, lata, smutsiga och opålitliga.

Antalet irländare växte för varje år. De sökte sig till sina fränder och landsmän i slummen och vägrade att assimilera sig. Kyrkan och puben var deras samlingsställen här som hemma på ön. Amerika var då ännu ett yankeeland, hårt, protestantiskt och antikatolskt, och för många bland de redan etablerade amerikanerna framstod irländarna som ett främmande och icke önskvärt element i den nya världen.

Motståndet ökade mot den irländska immigrationen under 1850-talet och överfördes då på det politiska fältet. Irländarna, säger John F. Kennedy i sin bok "A nation of immigrants", är det enda folk i Amerika som utmärkt sig genom att väcka till liv ett politiskt parti med enda uppgift att bekämpa irländare. Det var det s. k. Know nothing-partiet, en rörelse av infödda amerikaner. Irländarna anklagades för att genom sin antibrittiska inställning utgöra ett hot mot den amerikanska neutraliteten. De beskylldes också för att svika Amerika genom sin lojalitet mot påven och den katolska kyrkan. Know nothing-partiet ställde till svåra upplopp i städerna. Människor dödades, och katolska kyrkor sattes i brand. Medlemmarna bildade ett hemligt sällskap — Stjärnbanerets orden — och instruerades att svara "I know nothing", när de blev gripna under massakrerna.

Under några år utgjorde de en politisk makt och tillsatte flera guvernörer. Kampen mot de katolska irländarna fortsattes av andra sällskap som t. ex. the American Protective Association och återupplivades på 1920-talet av det lugubra sällskapet Ku Klux Klan.

Sammanhållning

Irländarna hade sin styrka i sammanhållningen. I politiska frågor slöt de mangrant upp kring det demokratiska partiet. De betrakade negrerna som farliga konkurrenter om de sämst betalda arbetena, och det förekom ofta slagsmål mellan de båda grupperna i New Yorks dockkvarter. Irländarna ogillade radikala lösningar av slavfrågan och var misstroagna mot Abraham Lincolns agerande som president. Men sedan inbördeskriget väl brutit ut år 1861, gick de villigt i fält på hans sida för att slåss för unionen.

Mer än 400 000 män födda i främmande länder stred på nordstaternas sida. Av dem kom omkring 150 000 från Irland. Regeringen bedrev en systematisk värvning bland de irländska invandrarna i New Yorks hamn. De nyanlända lockades med goda villkor, med whisky och bröd och löfte om en katolsk präst i varje regemente. De blev också övertygade om att detta var ett krig mot Englands välde i sydstaterna, och många tog med sig den gröna irländska flaggan ut i fält.

Vittnesbörden från kriget är samstämmiga om att irländarna var hårda

och kallblodiga soldater under strid men samtidigt hade en dålig disciplin i lägre. ”Betaldningsdag och drickande. Jag har aldrig sett en sådan bild av helvetet”, skrev en hårt prövad fältpräst vid ett av deras regementen. Men irländarna var sannerligen inte den enda nationen med disciplinproblem i den kaotiska nordstatsarmén, och hem från kriget kom irländarna med i stort sett ökad nationell respekt.

Irländarna började långsamt klättra uppför samhällsstegen. De höll fortfarande samman som en enhet mot yttervärlden, de grundade egna skolor och välfärdsinrättningar och slogs på arbetsplatserna för bättre löner och villkor åt sig själva. De gjorde en stor insats i den amerikanska fackföreningsrörelsen och hjälpte verksamt till att skapa the Knights of Labor, den första stora nationella organisationen, som grundades i Philadelphia 1869. Sju år senare räknade den 800 000 medlemmar. Tusentals irländska arbetare stödde den. Fortfarande spelar irländska arbetarledare en viktig roll i fackföreningsrörelsen. Den stora Transport Workers Union (C. I. O.) lär vara helt i händerna på irländska katoliker, om man får tro Carl Wittke i hans bok ”The Irish in America”.

Kommunalpampar

Sammanhållningen mellan irländarna gav också verksamma resultat i kommunalpolitiken. Irländare med kvicka och

slagkraftiga tungor valdes in i fullmäktige och nämnder. De trängde in och tog makten i Tammany Hall, som länge varit reserverat för infödda amerikaner. En lång rad färgstarka irländska bossar har satt sin prägel på New Yorks och andra storstäders politiska liv. Om en av dem, ”Hederlige John Kelly” från grevskapet Tyrone, berättas det att han avancerade från boxare till polischef i New York City på 1860-talet. Han fick sitt namn därför att han höll Tammany Hall fritt från svårare skandaler. Richard Croker, en bondpojke från grevskapet Cork, blev 1886 ledare för Tammany Hall och övertog finanskommitténs räkenskaper utan att föra några böcker. Han styrde New York i sexton år och blev enormt rik. ”Store Ben Sullivan”, son till en irländsk hamnarbetare, var en mäktig medlem av stadsförvaltningen i New York. Han blev ägare till sex salooner och lyfte stora tributer från spelhus och boxningsarenor. För pengarna som strömmade in från många håll skaffade han mat och kläder som han delade ut bland de fattiga. Han blev överkörd av ett tåg 1913. 25 000 människor följde honom till graven.

En ny generation av irländare växte upp, som fått skolutbildning och blev kommunala tjänstemän. Många hade tjänstgjort i den frivilliga brandkåren, som i en rad städer legat i händerna på irländare. De flyttade över till den kommunala brandkår, som inrättades i städerna på 1860-talet. Med stor själv-

övervinnelse måste de underkasta sig nya hårda bestämmelser, som förbjöd kapplöpning till eldsvådor, ett opassande språk, whiskydrickande på stationen och besök på salooner i uniform.

Ännu massivare blev irländarnas uppslutning kring poliskåren. År 1888 var 28 procent av alla poliser i New York av irländsk börd, och i San Francisco bar samtidigt en tredjedel av alla poliser irländska namn. Också under 1900-talet består av allt att döma övervikten för irländarna i polisen. År 1936 kontrollerades nationaliteten på 20 000 av New Yorks poliser. Det visade sig att 7 200 av dem var födda på Irland eller barn till irländska föräldrar i Förenta staterna. 2 000 av dem tillhörde ett sällskap för främjandet av den gaeliska kulturen och det gaeliska språket i Amerika.

Kyrkligt ledarskap

Kanske har irländarna gjort sin största insats inom den katolska kyrkan i Amerika. Innan de började anlända i större mängd, bar denna kyrka en alltigenom fransk prägel. Under 1840-talet växte kyrkan genom deras ankomst från 600 000 till 1,6 miljoner medlemmar. Irländarna övertog kyrkan och gjorde den till en engelsktalande och folklig institution. Religionen har alltid varit en vital del av den irländska nationalismen, och de fattiga invånarna ägnade sig med iver och offervilja åt sin kyrka. De försvarade den som sin egendom mot katolska tyskar, italienare och po-

lacker som ville ha in präster från sina nationella grupper.

Trots dessa motsättningar behöll irländarna ledarskapet i kyrkan. Av 464 biskopar, som utnämndes åren 1789—1935, var 268 barn till irländska föräldrar. Många katoliker har bekämpat det starka irländska inflytandet över kyrkan; de vill höja den intellektuellt och ge den en mera liberal och human prägel. Striden har stått mycket hård. Den katolska kyrkan i USA har nu blivit mera allmän och amerikansk, men det var som irländsk fattigmanskyrka den en gång växte sig stark.

Två irländska kyrkofurstar bör här nämnas. Den ene, ärkesbiskop John Ireland från grevskapet Kilkenny, var brinnande nykterhetsman och stred för en högre undervisning. Han var god vän till presidenten Theodore Roosevelt och sökte förankra kyrkan i en amerikansk tradition. Den andre, kardinal Francis Spellman från Tipperary, var en lysande exponent för kyrkan under 1930-talet, då han blev nära förbunden med presidenten Franklin Roosevelt och anhängare av dennes reformpolitik.

”Ett andra Irland”

Åren 1850—1900 seglade nära 25 miljoner européer västerut från den gamla världen till den nya. Av dem levererade det lilla Irland nära 5 miljoner för egen del. I Amerika skapade irländarna ett andra Irland. De höll samman genom sitt nationalmedvetande och sin katolska tro. Bland irländarna i Amerika bil-

dades de första motståndsorganisationerna mot engelsmännen på Irland, och landsflyktiga rebeller fick här pengar, understöd och idéer för den fortsatta kampen om den gröna ön. Det var hit Eamon de Valera — själv en son av den gamla och den nya världen — begav sig för att samla pengar under frihetskriget på Irland. Och aldrig har paraderna på Sankt Patricks dag i New York varit större och mera festlig än år 1921, då irländarna i Amerika krävde att deras regering skulle erkänna den nya och fria republiken Eire.

Irländarna avancerade inom konsten och kulturen, de blev journalister och författare som Eugene O'Neill. Svårare var det för dem att bli accepterade i societeten. Det slutliga genombrottet kom först med Joseph Kennedy, Roosevelts vän och "the founding father" för en lysande generation — en amerikansk president och två senatorer.

President John F. Kennedy var stolt över sin irländska härstamning. Under sin sentimentala resa till Irland sommaren 1963 talade han i Wexford, den plats, där hans förfader stigit ombord

på emigrantskeppet: "När min farfar gav sig åstad för att bli tunnbindare i Boston, hade han inget annat med sig än en stark religiös tro och en stark längtan efter frihet. Om han inte rest skulle jag ha haft mitt arbete på Albacrosskompaniet tvärs över gatan."

Släkten Kennedys känslomässiga förbindelse med Irland bidrog till att immigrationsfrågorna alltid var levande för honom. Han ville ha förnuftigare invandringslagar, en generös, human och smidig invandringspolitik. Han ville se en sådan politik som en naturlig åtgärd från Amerikas sida för allt vad immigranterna gjort för Amerika. Varje lands invandrare har gett sina viktiga bidrag till det amerikanska samhället och hjälpt till att göra det till en nation av nationer.

Irländarnas historia i Amerika hör till de mest fascinerande. En av deras tidningsmän skrev profetiskt för nu hundra år sedan: "Fram ur dessa trånga gränder, smutsiga gator och fuktiga källare skall en gång komma några av vårt lands ädlaste söner, som hon skall glädja sig åt att äga och ära."